

NÂMIK KEMÂL'İN İSLÂMÎ İNANÇ TELÂKKİSİ

Doç. Dr. Önder GÖÇGÜN (*)

Daha önce yaptığımız bir araştırmada, Nâmık Kemâl'in varlık meselesi ve Allah telâkkisini nasıl ele aldığı üzerinde durmuş; O'nun çeşitli eserlerinden hareketle, Allah'ın güzel isimleri demek olan «Esmâü'l-Hüs-nâ»'ya veya «Esmâ-yı Hüsnâ»'ya ne şekilde yer verdiğini tesbit etmiş-tik (1).

Bu makâlemizde de, şâirimizin İslâmî inanç telâkkisini; Allah'ın Kemâl Sıfatları, Allah'ın Cemâl Sıfatları ve Allah'ın Celâl Sıfatları ana başlıkları altında, gene eserlerinden yola çıkarak tesbite ve tahlile çalışacağız.

—*—

I — ALLAH'IN KEMÂL SIFATLARI :

1 — Allah'ın Birliği :

Nâmık Kemâl'e göre, her iki cihânda ortaya çıkan şey, Birlik Nûru'dur. Yani, dünya da, âhiret de Allah'ın Birliği'nin Nûru ile donanmıştır :

«Nûr-ı Vâhid'dir ta'ayyün gösteren kevneynde» (2)

Kendisini ise, Birlik Âlemi'nde mânânın uçsuz bucaksız bir ovası gö-rerek :

«Âlem-i Vahdet'de deşt-i bi-kerân-ı ma'niyim» (3)

diye konuşan şâirimiz; Allah'ın varlığını, birliğini kabulde, delil ve zanrı terketmenin yettiğini, Allah'a gönül veren bir kimse için Aşk'ın keşfinin en iyi «mürşid», yani yol gösterici olduğunu belirtir :

(*) Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

(1) Dr. Önder GÖÇGÜN, «Nâmık Kemâl'de Varlık Meselesi ve Allah» Ank. 1980

(2) Saadettin Nüzhet ERGUN, «Nâmık Kemâl - Hayatı ve Şiirleri» Yeni Şark Kitabevi, İst. 1933, Gazel 101, s. 113

(3) a.g.e., 132. Gazel s. 132

«İsbât-ı Hakk'a terk-i delil ü zünûn yeter
Mürşid bu yolda sâlike feyz-i cünûn yeter» (4)

«Hakikî delil olmak bakımından, bizzat Allah kâfidir.» (5) şeklindeki Âyet'e :

«Hakdır sözümüz Hakk ile isbât ederiz biz» (6)

diye atıfta bulunarak, sözünün doğruluğuna O'nu delil gösterir.

«Her zerremizi Vahdet'e mir'at ederiz biz» (7)

mısrâında; varlığının en küçük parçasını bile, Allah'ın Birliği'ni göstermeye yarayan bir ayna telâkki ederek :

«Sırr-ı Vahdet'dir me'âl-i mezheb ü âyînimiz
Hükmi-i Tevhîd-i İlâhî'dir esâs-ı dînimiz» (8)

şeklinde, mezhebinin ve ibâdetinin manâsının, Allah'ın Birliği'nin sırrında gizli bulunduğunu; dinindeki esasların da gene Allah'ın Birliği'nden doğduğunu, söyler.

Aşağıdaki kıt'ası, -bilhassa 3. ve 4. mısırâları itibariyle- Allah'ın Birliği'nin tasdiki ile şirk'in reddinin ifadesidir :

«Hâdimü'ş-şirk olan diyânetime
Ederim bin yemin bu da'vâda
Sana da bir nazîr olur der idim
İki Allah olaydı dünyâda» (9)

Dünyadaki çok değişik şekillerle de, «Birlik»'i ispat etmeye hazırdır :

«Nice bin sûret ile Vahdet'i isbât ederiz biz» (10)

2 — Allah'ın İlmî :

Nâmık Kemâl, Kâni Paşa-zâde Rif'at Bey'e İstanbul'dan yazdığı bir

(4) a.g.e., 204, Gazel s. 173

(5) Nisâ Sûresi, 171. Âyet

(6) S. Nüzhet ERGUN, a.g.e., 274. Gazel s. 213

(7) a.g.e., ayn. Gazel s. 214

(8) a.g.e., 279. Gazel s. 216

(9) a.g.e., I. Kıt'a s. 243

(10) a.g.e., 71. Müstakıl Beyit s. 296

mektubunda; «*vücûd-ı insânî, hâmil-i esrâr-ı Sübhânî'dir.*» (11)), yani «insanın varlığı, Allah'ın İlmî'nin sırlarının taşıyıcısıdır.» hükmünü verir.

Ayrıca, insanların yanılmalarının çok tabii birşey olduğu görüşüne sahiptir. Yanılmayanın ise, yalnız ve ancak Allah olduğunu, *Menemenli Rifat Bey'e Midilli'den* gönderdiği bir mektubunda :

«*Biz yanılmamağđ Cenâb-ı Hakka mahsûs biliriz.*» (12)

cümlesiyle, açıkça ortaya koyar.

3 — Allah'ın Kudreti :

Dünyaya ve kâinata bakış tarzı, Allah'ın Kudreti'ni derin surette idrâk ile birleşen şairimiz; *İbret'te* yazdığı bir makâlesinde, yeryüzünü bu kadar sanatlı yapılmış şeylerle süsleyip, insanın emrine tahsis edenin Yüce Yaratıcı olduğuna işaretlerle, duygularını şu satırla pekiştirir :

«*Deryâyı, sahrâ gibi her tarafında gezilir, havâyı deryâ gibi yüzülür bir hâle O getiriyor.*» (13)

Vatan Yahut Silistre piyesinde de, *İslâm Bey'e* hitabeden *Zekiye'nin* ağzından «mûcize» konusuna temaslâ, şöyle konuşur :

- (11) «*Kâni Paşa-zâde Rifat Bey'e Mektub.*» *Mukaddime* Kısmı. İst. Aralık 1866 (*Fevziye Abdullah TANSEL, «Nâmık Kemâl'in Mektupları»* Ank. 1967, cild: I, s. 42)

Prof. Dr. Ömer Faruk AKÜN, burada belirtilen tarihin yanlış olduğuna işaretlerle, şunları kaydeder :

«*Bu mektup, hakikatte Kemâl'in Terceme Odası'ndan arkadaşı Kâni Paşa-zâde Rifat Bey'in Petersburg sefâreti türkçe «secrétaire» liğine tayin olunup vazifesi başına varışından birkaç ay sonra, 1864 yılının son günleri ile 1865 yılının başları arasındaki bir devrede yazılmış olduğu hâlde, nâşir bunun tarihini 1866 yılı Aralık olarak, yani gerçek tarihinden iki sene kadar bir zaman sonrasına âid göstermiştir. Bunun neticesi olarak da, Kâni Paşazâde Rifat o tarihte ise Paris sefirliği mâiyet memuru bulunmakta olduğundan, mektub Paris'e gönderilmiş gözüktür.*» (*Prof. Dr. Ömer Faruk AKÜN, «Nâmık Kemâl'in Mektupları»* İst. 1972, İst. Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları, Nu.: 1669 - İstanbul Mektupları: VIII. *Kâni Paşa-zâde Rifat Bey'e* yazılan mektub -, s. 22)

- (12) «*Menemenli Rifat Bey'e Mektub*»; *Midilli* - 22 Nisan, sene: 300; 4.5.1884

- (13) *Nüfus; İbret'ten.* 25 Haziran 1289/1872, nu. 9
Kemâl Bey'in, buradaki fikirlerine kaynaklık eden *Bakara Sûresi'nin* 164. *Âyet'i* meâlen şöyledir :

«*Şüphesiz göklerin ve yerin yaradılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde -uzayıp, kısalmasında- insanlara yarar şeyleri denizde*

«— Hekimler, hastada ümîd yokdur, dedikçe ben : «Beğim elbette iyileşecek... Beğim elbette vatanına hizmetler edecek» diye kendi kendime söylenir dururdum. Allah, bir mûcize gösterdi. Ümidimi yanlış çıkarımadı. Allah, beyhûde yerde mûcize göstermez.» (14)

Bu sözler karşısında :

«— Kimbilir!..»

diye endişesini ifade eden *İslâm Bey*'e, aynı kanaatlerinin devamı mâhiyetinde :

«— Allah bir mûcize daha göstermeye muktedir değil midir? Hakkın adâletine, vatanın büyüklüğüne inancını mı unuttun?» (15)

suallerini sıralar.

Ziyâ Paşa'nın, bir *Gazel*'inde yer alan :

«Nizâm-ı halk-ı âlem muhteremdir ind-i Bârf'de
Hüdâ Kâdir'dir ammâ sîmi zer leyli nehâr etmez» (16)

beyti üzerine de, *Nâmık Kemâl*'in :

«*Mâhiyyet-i eşyâda* görülen sebât hakkında ta'alluk eden *Emr-i İlâhî*, *nizâm-ı âlemi muhâfaza* için midir ya! *Nizâm*, *elsine-i İslâmiyye*'de yalnız insana müte'allik olan *siyâsiyyât ıstılâhından* değil midir?

Hikmeten, altunun gümüş, gecenin gündüz olmasına *Kudret-i İlâhiyye*'nin *masrûf* olmaması; *tagyîr-i mâhiyyât-ı ilm-i ezeliyye* tevâfuk edeme-

akıtıp taşıyan o gemilerde, Allah'ın yukarıdan indirip onunla yeryüzünü, ölümünden sonra dirilttiği suda, deprenen her hayvanı orada üretip yaymasında, gökle yer arasında (Hakk'ın emrine) boyun eğmiş olan rüzgârları ve bulutları evirip, çevirmesinde, aklı ile düşünen bir kavim için nice Âyetler (Allah'ın Varlığı'na, Birliği'ne ve Kemâl-i Kudreti'ne delâlet eden birçok alâmetler) vardır.» (Hasan Basri ÇANTAY, «Kur'ân-ı Hakîm ve Medl-i Kerîm» İst. 1972 I. cild, s. 45-46)

(14) *Nâmık Kemâl*, «*Vatan Yahud Sülistre*» İst. 1307, 3. Fasıl - 7. Meclis, s. 112

(15) a.g.e., s. 112-113

(16) *Ziyâ Paşa*, «*Külliyât-ı Ziyâ Paşa*» - *Süleyman Nazîf* neşri - İst. 1342/1924, s. 198

(17) Bu hususta şu *Âyet*, açıklayıcı bir hususiyet arz etmektedir :
«O, geceyi - içinde sükân ve istirahat etmeniz için - (karanlık); gündüzü ise, (çalışıp, kazanmanız için) aydınlık olarak yaratandır. Şüphesiz yok ki, bunda kulak verecek bir kavim için ibretler vardır.» (*Yunus Sûresi*, 67. *Âyet*)

mesinden neş'et etmez mi? (17) Bunda, âsâyiş-i beşerin ta'bîr-i âhârî hük-münde olan nizâm-ı âlemin ne dahli olsa gerek.» (18)

dediğine şahit oluruz.

Hiç şüphesiz, göklerin ve yerlerin tek hâkimi Allah'tır. Bütün kâinat, O'nun İlâhî Kudreti'ne tâbidir.

Bununla birlikte, bir vakitler gökte bir yıldız görünce -hâşâ- Tanrı zanneden *Cengiz* gibi gâfiller çıktığına işaretlerle; *Muhammed Harzemşah*'in şahsında kendi fikirlerini dile getirerek, *Celâleddin Harzemşah*'a hitaben şöyle konuşur :

«— *Hele müneccim lâkırdısını, gökte bir yıldız görünce «hâşâ» yerin tanrısı zanneden Cengiz'e bırak. Ben dâimâ elimde ya Kitâb, ya kılıç tutarak büyüdüm. Allah'dan başka dünyâda hükmü nâfiz bir kuvvet mevcut olmadığını hem ilimle, hem tecrübe ile bilirim.» (19)*

Nâmık Kemâl'e göre, İlâhî Kudret'in en fazla tecelli ettiği yer, bütün tabiat tezâhürlerine rağmen *i n s a n*'dir. Bunu da, *Dilrübâ*'ya karşı *Âkif Bey*'in ağzından şu şekilde hülâsa eder :

«— (...) *Fırtına vakitleri Cenâb-ı Hakk'ın Kudreti, Azameti denizin hâlinde bir derece ise, insanın hâlinde bin derece görünür.» (20)*

Bu itibarla insan, Allah'ın Kudreti'nin tezahür ettiği en önemli vasattır. Şâirimiz işte bu noktadan hareket ederek, «insan» ve onun taşıdığı kıymetler üzerinde, -İslâmiyet'in ışığı altında- ısrarla durur. Bütün görünen şeylerin, yani «hâdisât»ın; insan da dâhil olmak üzere herşeyin gelip, geçici olduğunu ve sâdece yegâne Kudret sâhibi Allah'ın Bâki kaldığını söylediğini, bir *Gazel*'indeki şu mısırda veciz bir tarzda ortaya koyar :

«*Hep bekâ-yı Hakk fenâ-yı gayrı söyler hâdisât*» (21)

Nihayet :

«*Döndüren böyle zemîn ü âsmânı bî-karâr*

Dest-i redd-i himmet-i Kudsî cenâbımdır benim» (22)

(18) *Nâmık Kemâl*, «*Ta'kîb-i Harâbât*» İst. 1303, 2. cüz s. 71-72

(19) *Nâmık Kemâl*, «*Celâleddin Harzemşah*» Mısır. 1315, I. Perde - 4. Meclis s. 26

(20) *Nâmık Kemâl*, «*Âkif Bey*» İst. 1326, I. Fasıl - 3. Meclis, s. 19

(21) *S. Nüzhet ERGUN*, a.g.e., 102. *Gazel*, s. 114

(22) a.g.e., 132. *Gazel* s. 132

beyti, ile Allah'ın Kudreti'ni bir kere daha derin bir hürmet, hayranlık ve huşû içerisinde yüceltir.

II — ALLAH'IN CEMÂL SIFATLARI :

1 — *Mahlûkâtına Karşı İhsânı* :

Allah, yarattıklarına büyük ihsânlarda bulunur. Muhakkak ki en büyük ihsânı, merhametlilerin en merhametlisi olmasıdır. Nâmık Kemâl, 1291 (1874)'de *Magosa*'da kaleme aldığı «*Muâhezât-ı Edebiyye'yi Hâvi Mektûb*» 'unda :

«*Erhamü'r-Râhimîn, Cenâb-ı Hakk'a mahsûs bir ihsândır.*» diyerek, bu noktadaki fikrini ortaya koyar.

İnsan, hayatın türlü sıkıntıları, eziyetleri ile karşı karşıyadır. Bununla beraber Allah'ın, her sıkıntının bir taraftan da çâresini, mukâfatını verdiğini, kızı *Feride Hanım*'a gönderdiği bir mektubunda şöyle temas eder :

«*Allah büyük; her meşakkatin (böyle) bir taraftan mükâfatını ihsân eder.* » (23)

Lâkin, Allah'ın ihsânının kendiliğinden olamayacağı; bunun kulların gayretlerine de bağlı bulunduğunu hatırdan çıkarmamak gerektiği, inandırıcıdır. Bu inançla *Celâleddin Harzemşah*'ı, *Zâhire*'nin arkasından şu mânidar tarzda konuşturur :

«— *Bi-çâre kadın! Sa'id'den ümidini kesmiş, Cenâb-ı Hakk'dan inâyet bekliyor! Nereden düşünsün ki, Allah'ın tevfiği de isti'dâda meftûndur!..*» (24)

İnsan, farkında olarak veya olmayarak, o derece Allah'ın sonsuz bağışları ile içiçedir ki, Kemâl Bey'e göre; uyku dahi, bir günde kaybolan enerjinin yeniden kazanılması için yaratılmış bir ilâhî ihsândır :

«— *Uyku, bir günün içinde zâyî olan kuvve-i hayâtı i'âde için yaratılmış bir ihsân-ı İlâhî imiş.*» (25)

Aynı şekilde, ana ve baba için «evlâd» da Nâmık Kemâl'in nazarın-

(23) «*Feride Hanım'a Mektûb*»; *Midilli-5 Zi'l-ka'de*, sene : 94/1877

(24) «*Celâleddin Harzemşah*», *Mısır*. 1315, 6 Perde - 1. Meclis, s. 138

(25) a.g.e., 10. Perde - 1. Meclis, - *Gıyâseddin*'in, kendisini uykusundan uyandıran vâlidesi *Zâhire*'ye söylediği sözler - s. 234

da, Allah'ın kullarına büyük bir ihsânı ve en azîz yâdigârıdır. Bu görüşle; *Âkif Bey* piyesinde *Süleyman Kaptan*, oğlu *Ârif Bey*'in yerde yatan ölüsüne bakarak, *Dilrübâ*'ya şöyle haykırır :

«— Şurada yatan kim? Benim oğlum! Rabbimin büyük ihsânı, hayât-ı dünyâyâ en azîz yâdigârı.. Gönlümün âlemde en kuvvetli ümid-gâhî olan oğlum... Bak ne hâlde yatıyor?..» (26)

Sahîh-i Buhârî :

«Eğer bir kimse, kardeşinin yardımında bulunursa, Allah da O'na yardım eder, ihsânda bulunur.» (27)

şeklinde bir *H a d î s* nakleder ki; şâirimizin «*Telemaque*» mütercimi «*Kâmil Paşa Hakkındaki Kaside*»'sinden aldığımız şu beytinde, aynı hususa yer verdiği dikkatimizi çekmektedir :

«*Sen mu'în-i ehl-i irfânın sana Hakk'dır mu'în*
Söyleden İlhâm-ı Kudsî'dir bu mazmûnu bana» (28)

(Sen irfan sahiplerine yardımcı olduğun için, Allah da sana yardımcıdır; ihsânda bulunur.

Bu nükteli sözü bana söyleten, Allah'ın bahşettiği ilhâmdir, ihsândır.)

Nihayet, Allah'ın kullarına bir başka ve en kıymetli ihsânının ise, «Şehâdet» olduğunu, *Midhat Paşa*'ya atfen yazdığı «*Mersiye*»'sinde dile getirmektedir :

«*Mübârek bâd İslâm'ın medâr-ı şevket ü şânı*
Şehâdetdir sana Allah'ın en kıymetli ihsânı» (29)

2 — *Mahlûkâtına Karşı Lûtfu* :

Nâmık Kemâl, muhtelif mekân tasvirlerinde; tabiatın eşsiz güzelliklerinin, Allah'ın kullarına birer lûtfu olduğuna işaret eder. Nitekim, *İntibah* romanında *Çamlica*'nın *Cennet*'e, *Çamlica Suyu*'nun da «*Âb-ı Hayât*»'a benzetilmiş olması, bunun açık bir delilidir :

«*Çamlica'ya Firdevs-i A'lâ'nın yere inmiş bir kıt'ası denilse şâyeşte-*

(26) «*Âkif Bey*», İst. 1326, 5. Fasıl - 6. Meclis, s. 173

(27) «*Sahîh-i Buhârî*», İst. 1966, cild: 3, s. 14

(28) *S. Nüzhet ERGUN*, a.g.e., s. 11

(29) a.g.e., s. 21

dir. Feyyâz-ı Kudret, âlemde Âb-ı Hayât icâdını irâde etmiş olsaydı, o hâsiyeti Camlıca Suyu'na verirdi.» (30)

Tasavvufî neşve ile söylediği bir Gazel'inde, «tard ü akis» san'atı yoluyla, «fakr ü fenâ»nın kendisine Allah'ın bir nevi lûtfu olduğuna işaret eder :

«Fakr ü fenâ mâye-i feyz-i Hüdâ'dır bana
Feyz-i Hüdâ sâye-i fakr ü fenâdır bana» (31)

Aynı hususa, bir başka Gazel'inde de :

«Zâhîrde nümâyân dil-i ma'nâda nihânız
Bir sûret-i aşkız ki heyûlâda nihânız» (32)

beytiyle temâsı, dikkatimizi çekmektedir.

3 — *Mahlûkâtına Karşı Koruyuculuğu* :

Allah'ın bütün yarattıklarını, kâinâtı ve hususiyle İslâmiyet'i ve Müslümanlar'ı koruduğu, koruyacağı fikrine sınıksız bağlı olan Nâmık Kemâlî; bazılarının, İslâm'ın sayıca azalacağı endişesine kesinlikle katılmayarak, korkulmamasını telkin ve tavsiye eder :

«Hiç korkulmasın; İslâm hiçbir vakit öyle zihinlere dehşet verecek kadar azalmaz.» (33)

Midilli'de iken âilesine ve ayrı kaldıklarına duyduğu hasreti, Allah'ın merhametine sığınarak, kavuşma ümidiyle telâfiye çalışır :

«Cenâb-ı Hakk erhâmdır; ümidime bakılırsa, yakında görüşeceğiz.» (34)

Menemenli Rif'at Bey'e de, gene Midilli'den yazdığı bir mektubunda; kendileri gibi asil ve necîb, hamiyet sahibi olan kimseleri Allah'ın dâima koruyacağını ve bu itibarla doğruluktan ayrılmamak gerektiğini, ifade ihtiyacı ile :

«Biz ehl-i necâbet ve hamiyetteniz. Bizim için iktizâ edenlere sadâkat yakışır.

(30) «İntibâh», İst. 1305, s. 9

(31) S. Nüzhet ERGUN, a.g.e., 23. Gazel, s. 64

(32) a.g.e., 315. Gazel, s. 238

(33) «Nüfûs», İbret'den. 25 Haziran 1289/1872, nu.: 9

(34) «Feride Hanım'a Mektub» Midilli - 24 Safer, sene : 96/17 Kasım 1879

Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah» (35)

diye konuşur.

İnsanlar, ne kadar günahkâr olurlarsa olsunlar; hiç şüphesiz Allah'ın merhameti, yine de onların günahlarından yüz bin kat daha büyüktür. Bu hususu da, *İntibah*'da *Ali Bey*'in ağzından aynen şöyle ortaya koyar :

«*Yarabbi! Yarabbi! Cürmüm ne kadar büyük olsa, merhametin yine ondan yüz bin kat ziyâde büyüktür.*» (36)

Allah'ın koruyuculuk vasfı, şâirimizin vatan ve millet telâkkisi ile birleşmiştir. Nitekim, *Vatan Yahut Silistre* piyesinde *İslâm Bey*'in, *Gönüllülüler*'e karşı sözleri, bu yönden mânidardır :

«— *Ölümünüzü aramağa gidebilir misiniz?.. Biz vatani muhâfaza edeceğiz.. Allah da bizi muhâfaza edecek!*» (37)

O'na göre; şartlar ne olursa olsun insan, aslâ zulme boyun eğmemelidir. Çünkü, Allah dâima mazlumların yardımcısıdır. Yeter ki onlar, zâlimlere karşı akıllıca mücâdele etsinler; kendilerini, âilelerini, vatanlarını, milletlerini korumak uğrunda gayret gösterebilirler. Bu bakımdan, zâlimlerin yanında yer almayı; hiçbir zaman Allah'ın yardımına, koruyuculuğuna tercih etmemek lâzım geldiği noktastan hareketle :

«*Bilmem ki, kulun zulmünü Hakk'ın inâyetine nasıl tercih ediyorsunuz?*» (38)

haklı sorusunu, sormak ihtiyacını hisseder.

(35) «*Menemenli Rif'at Bey'e Mektub*» *Midilli* - 8 Mart, sene: 97 - 20 Mart 1879
Nâmık Kemâl'in buradaki mısraı, aslında *Ziyâ Paşa*'nın :

*İnsana sadâkat yakışır görse de ikrâh
Yardımcısıdır doğruların Hazret-i Allah*

beytinin, ikinci mısraıdır.

(36) «*İntibah*» İst. 1305, s. 212

Aynı fikir, Şinâsi tarafından da «*Münâcât*»'nda :

*Nûr-ı rahmet neye güldürmeye rû-yi siyehim
Tanrının mağfiretinden de büyük mü günehim*

şeklinde ifâde olunur.

(37) «*Vatan Yahut Silistre*», İst. 1307, 1. Fasil - 4. Meclis, s. 37

(38) Nâmık Kemâl, «*Rû'yâ*» İst. 1326, s. 18

4 — Allah'ın Adâleti :

Nâmık Kemâl, Allah'ın İlâhî Adâleti'ne gönülden bağlıdır. «Bütün kâinâtın Rabbi olan Allah, kullarına adâletle muâmele eder» inancından hareketle; O'nun bu tasarrufuna kimsenin karşı koyamayacağını, *Zavallı Çocuk*'da *Tâhire Hanım*'a hitâben -*Atâ'yı kastederek-Şefika*'nın ağzından :

«— *Beni O'na Allah vermiş, Allah!.. Kimse ayıramaz... Kimse Allah'ın hükmüne karşı duramaz...*»

feryâdı arasında, bilhassa belirtir.

«İnsan, belki dünyada adâlet görmeyebilir. Ama bu, Allah'ın İlâhî Adâleti'nin olmadığı anlamına gelmez ve gelmemelidir. Zirâ, dünyadan başka, bir mükâfât ve mücâzât âleminin bulunduğu gerçeğini katiiyen hatırdan çıkarmamalıdır. Hattâ denilebilir ki, dünyada mutlak adâletin eksikliği, öyle bir mükâfât ve mücâzât âleminin varlığını isbât eder.» şeklindeki hülâsa edebileceğimiz görüşlerini de; *Menemenli Rif'at Bey'e*, *Midilli*'den gönderdiği bir mektubunda, kendine has uslûbu ile aşağıdaki satırlarında aktarır :

«*Adâlet-i İlâhiyye hakkındaki sü'âlini hatırlamıyorum. Adâlet için ne demek isteyeceksin? Dünyâda adâlet görmüyoruz; Hâlık'da nasıl adâlet tasavvur edelim mi diyeceksin? Eğer, sü'âlin o ise, dünyâdan başka bir mükâfât ve mücâzât âleminin fıkâdânı sâbit olmadıkça, bu sü'âl vârid olmaz. Belki, dünyâda adâletin fıkâdânı, öyle bir mükâfât ve mücâzât âleminin vücûdunu isbât eder. Yok, maksadın Hâlık için adâlet neden lâzım olsun ise, herşey Yed-i Kudret'inde değil midir? İstediyini yapar.*» (40)

İnsanın, dâima Allah'ın Adâleti'nden emin olması gerektiğine candarı inanan şâirimiz; bizzat başından geçen hâdiselere dayanarak bu mevzu da gene aynı zâta gönderdiği bir başka mektubunda, samimî tarzda şunları yazar :

«*Ben Allah'ımın Adâleti'ne, Pâdişâh'ımın inâyetine emînim; sen de emîn ol!*

(...)

«*Seninle görüşdüğüm zaman mahbûs idim. Neticesi ne oldu? Adl-i İlâhî, lûtf-ı Pâdişâhî yetişdi, buraya geldim. Sonra mutasarrıf oldum. İtalya Devleti üstüme hücum etdi. Yine Adl-i İlâhî, lûtf-ı Pâdişâhî yetişdi. İkinci def'a olarak mutasarrıf olacağım.*» (41)

(39) «*Zavallı Çocuk*», İst. 1290, 3. Fasil - 6.Meclis, s. 62

(40) «*Menemenli Rif'at Bey'e Mektub*» *Midilli* - 26 Temmuz, sene: 96/1878

(41) «*Menemenli Rif'at Bey'e Mektub*» *Midilli* - 28 Şubat, sene: 96/1878

Bundan başka :

«— Şükürler olsun ki, Cenâb-ı Hakk'ın Adâleti; ahfâdı, ecdâdın ef'âline vâris etmemiş.» (42)

şeklinde; İlâhî Adâlet'in, torunları atalarının işlerine vâris etmediğine şükreden muharrir; O'nun, adâleti ve merhameti dolayısıyla de kullarını, dünyada yalnız ve çâresiz bırakmadığını, Zekiye'nin kendi kızı olduğunu öğrenen Sıdkı Bey'in ağızından ifâdeyi, uygun bulur :

«Benim âdil Hâlik'ım! Benim merhametli Allah'ım! Nihâyet, kulunu dünyâda yalnız bırakmadın. Nihâyet bu bî-çâreyi herşeyden me'yûs etmedin.» (43)

Hattâ, daha da ileriye giderek; Allah'ın, inananları yalnız dünyada değil, Âhîret'te bile adâletinden ve merhametinden uzak, ayrı düşürmeyeceği görüşünden hareketle; herşeye nasıl rızâ gösterdiğini, Muhammed Celâleddin'e hitaben, Celâleddin Harzemşah'ın dilinden şu konuşma ile nakleder :

«— Sözüm, Levh-i Mahfûz'da yazılan hakikatler kadar doğrudur. Âhîret'de Allah'ın Adâleti neyi iktizâ ederse râzıyım. Dünyâda, Kıyâmet'e kadar mel'ûn olmağı ihtiyâr edemem.» (44)

Diğer taraftan; «insanın varlığının bile, tâlihi ile uygun yaratıldığını» söyler ve bunu, İlâhî Adâlet'in büyüklüğüne bağlar :

«— Allah'ın Adli, ne büyükdür!. Vücûdumu, tâlî'imle mütenâsib yaratmış..» (45)

III — ALLAH'IN CELÂL SIFATLARI :

1 — Allah'ın Azameti :

Hakikî büyüklüğün, azamet ve ululuğun yalnız Allah'a mahsus olduğu, inancı içerisinde şâirimiz; bir mektubunda, şu mânidar beyânda bulunur :

«Allah Efendimiz, cümleden Âlî'dir. Arş-ı a'lâ-yı hikmetinin perdesini açmağa gelmez.» (46)

(42) Nâmık Kemâl, «Cezmi» - Âdil Giray'ın konuşmasından - İst. 1305, s. 119

(43) «Vatan Yahut Silistre» İst. 1307, 4. Fasıl - 7. Meclis, s. 142

(44) «Celâleddin Harzemşah», İst. 1315, 1. Perde - 6. Meclis, s. 35

(45) a.g.e., 14. Perde - 1. Meclis, s. 356

(46) «Menemenli Rif'at Bey'e Mektub» Midilli - 21 Zi'l-hicce, sene : 95/1878

Vatan Yahut Silistre piyesinde; Allah'ın azametini, vatanın kutsiyeti ile birleştirerek :

«— *Allah büyüktür. Vatan mukaddesdir.*» (47)

diye konuşan *İslâm Bey*'in arkasında, pek tabii olarak asıl *Nâmık Kemâl*'i görmekteyiz.

O'na göre; her türlü noksanlıktan uzak yalnız Allah olduğu için, insanlığın meydana getirdiği bütün eserlerde tam bir mükemmeliyeti bulmak da, noksanın ta kendisidir :

«*Mevcûdâd içinde nekâ'isden ârî yalnız Hâlık-ı Azîmü's-Şân'dır. Hâl böyle iken âsâr-ı beşerde kemâl aramak, ayn-ı noksândır.*» (48)

2 — Allah'ın Celâli :

«Celâl», bilindiği üzere; büyüklük, ululuk, yücelik, şân anlamındadır.

«Büyüklük nişânesi olan ne kadar kemâlât varsa, hepsi Allah'a mahsustur. Bu sonsuz kemâlâttan bir tekinin bile başkasında bulunması imkânsızdır. Gerçi, Allah büyüklüğünü göstermek, kemâlâtını sezdirmek için insanlarda o kemâlâtın izlerini, nişanlarını yaratmıştır. Bu izlere ve nişanlara bakıp da büyüklenmemelidir. Bunların kılavuzluğu ile gerçek büyüğü izleyip, bulmalıdır. Celâl sahibi Allah'dır. O'nun karşısında hiçbir şey kendi kendine tutunamaz. Azamet ve celâli ile herşeyi bir anda yok edebilecek derecede büyüktür.» (49)

İşte bütün bunlar dolayısıyla, *Nâmık Kemâl* de; Allah'ın «Celâl» ismi-ne yaraşır tarzda, herşeyi dünyada ve âhirette mesud olmak kabiliyetiyle birlikte yaratmış bulunduğu kanaatini taşır :

«*Azîz-i Zül-Celâl, cümleyi dünyevî ve uhrevî her türlü sa'âdete mazhar olmak istî'dâdıyle halk etmiş..*» (50)

3 — Allah'ın Kahrı :

Arapça bir isim olan «kahr»; herhangi birşeye üstün gelerek, mahvetme, helâk etme, ezme, batırma.. v.b. demektir. Allah'ın sıfatlarından birisinin de «*Kahhâr*» (ziyâdesiyle kahreden, mahveden, ezen) olduğu mâlumdur. Dolayısıyla O'na, «*Kahhâr-ı Müntakim*» (İntikam alan Allah) de denilmektedir.

(47) «*Vatan Yahut Silistre*», İst. 1307, 3. Fasıl - 7. Meclis, s. 113

(48) «*Bahâr-ı Dâniş Mukaddimesi*» İst. 1331, s. 14

(49) *Ali Osman TATLISU*, «*Esmâül-Hüsna Şerhi*», Ank. 1957, s. 162-163

(50) «*Rü'yâ*», İst. 1326, s. 11

Nâmık Kemâl işte bu hususlara, «Evrâk-ı Perişân»'da Yavuz Sultan Selim münasebetiyle, İskender'i misâl göstererek şöyle temas eder :

«İskender, Mısır'ı istilâ ettiği vakit vâlidesinin, Yunanlılar indinde -hâşâ- ilâh-ı kebîr (büyük tanrı) addolunan Müşterî'den hâmile olduğundan bahsederek, da'vâ-yı ulûhiyyetde (İlâhlık iddiâsında) Firavn'ı taklîd eyledi. Halbûki, Sultan Selim o mülke nâ'il olduğu zaman zâde-i tabî'i olan :

*El-mülkü lillâhî men yazfer bineyli münân
Yüreddid kahren ve yehuî nefsehu'd-dereka
Lev kâne li ev li-gayri kadr ü enmületin
Fevka't-türâbi le-kâne'l-emrû müşterekâ (51)*

kıt'asını inşâd ederek, piş-gâh-ı azamet-i İlâhî'de (Allah'ın yüceliği, azameti önünde) secde(nin) bir meskenet olduğunu i'lân etdi.» (52)

Nihayet şâirimizin, hece vezniyle yazdığı şiirlerinin birisinden aldığımız şu dörtlükte; Yüce Yaratıcı'dan, müslümanların intikamını, ıslâhı mümkün olmayan düşmanlarından almasını, yani onları «Kahhâr» ismine yaraşır tarzda kahretmesini dilediğini, görüyoruz :

*«Yâremize kimse fitil salmıyor
Tabutumuzu kaldıran kalmıyor
Allah bile öcümüzü almıyor
Müslüman olduksa gâvur mu olduk» (53)*

(51) Söz konusu Kıt'a'nın, anlamı şudur :

«Mülk, Allah'ındır. Kim, Allah'ın yardımı olmadan istediğini elde etmede zafere ulaştığını söylerse, Allah O'nu kahreder ve aşağı derecelere indirir.»

(52) «Evrâk-ı Perişân» İst. 1301, s. 375

(53) S. Nüzhet ERGUN, a.g.e., - Hece Vezniyle Yazılmış Şiirler'den - 9. Şiir s. 282 (F. : 4)